

LIETUVOS
DIDŽIOSIOS
KUNIGAIKŠTYSTĖS

laikotarpiu

GRAFIKOS DARBAI

Vytauto Didžiojo
karo muziejaus
rinkiniuose

1. Das Höhen
2. Das Schlos
3. Der Könige
Haus
4. Die Schlos
5. S. Barbara
6. Der Scharn
7. Der Könige
8. Der Lucen
9. Das Teut
10. Das Trub
11. Die Wer
12. Das Ber
13. Die Gans
14. S. Johanne
15. Das Wye
16. Das Bisch
17. Der Gr
18. Das Ra
19. Der Mo
20. Die Sch
21. Der Hof
22. Die Sch
23. S. Johanne
24. S. Johanne
25. Der Cles
26. Clocken
27. Der Th
28. Über

**LIETUVOS
DIDŽIOSIOS
KUNIGAIKŠTYSTĖS**
laikotarpio
GRAFIKOS DARBAI

Vytauto Didžiojo
karo muziejaus
rinkiniuose

Lietuvos profesionalioji grafika užima reikšmingą vietą Lietuvos dailės istorijoje. Kaip savarakiška dailės šaka ji susiformavo kartu su knygų spausdinimu Renesanso epochoje, kuri padėjo tvirtus pamatus tolesnei kultūros plėtotei ne tik Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje, bet ir visame krašte. XVI a. Vilnius buvo gerai žinomas mokslo ir kultūros centras. Jame brendo humanizmo idėjos ir renesanso kultūra. Didelę įtaką intelektualiam krašto gyvenimui darė Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus dvaras Vilniaus žemutinėje pilyje. 1547 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas čia įkūrė paveikslų galeriją, kaupė biblioteką, kvietėsi vietinius ir užsienio dailininkus.

Formuojantis literatūrinei kalbai ir raštijai, didėjant rašto ir spausdinto žodžio reikšmei, augant knygų paklausai, kūrėsi spaustuvės, o su knygų leidyba vystėsi ir grafikos menas. Lietuvos grafikos pradžia siejama su medžio raižiniais. Šia technika buvo spausdinami knygų tituliniai lapai, vinjetės, inicialai, portretai, taip pat herbai. XVI a. pab.–XVII a. medžio raižiniai, suvaidinę didžiulį vaidmenį pirmosiose spausdintose knygose ir renesanso grafikoje, pamažu užleido vietą vario raižiniams. Vario raižinių technika teikė dailininkams didesnes menines galimybes realistiškai ir tiksliai pavaizduoti tikrovę. Grafikos raida Lietuvoje paspartėjo XVII a. antroje pusėje. Išaugusi knygų leidyba sąlygojo ir grafikos plėtotę.

XVII a. Lietuvos knygų grafikoje kaip sudėtinė knygos apipavidalinimo dalis sutinkamas ir portretas. Portretas – tai visada dailės ir dokumento sintezė, epochos paminklas ir istorijos šaltinis. Portrete aiškiau ir įvairiapusiškiau nei kituose žanruose įkūnijama epochos ypatumų visuma, išryškėja jos pasaulėjauta, ideologinės orientacijos bruožai. Portretinėje dailėje atsispindi žmogaus būtis, jo savimonė: apie praeities kartas portretas dažnai byloja įtaigiau negu archyviniai dokumentai.

XVII amžių įprasta vadinti portreto aukso amžiumi. Būtent šio amžiaus Europos šalių dailėje (Lietuva čia nebuvo išimtis) portretas buvo nepaprastai paplitęs ir mėgstamas.

Istoriografijoje ne kartą pastebėta, kad bajorijai ypač svarbios buvo savos giminės portretų kolekcijos, liudijančios jos kilmingumą. Iš miestiečių turto inventorių matyti, kad jie paveikslų rinkiniuose taip pat turėdavo savo šeimos portretų. Apie paveikslų autorystę spręsti gana sunku, nes šaltiniuose ji paprastai nebuvo fiksuojama. Dalis turtingų miestiečių namuose kabojusių kūrinių įvardijami kaip „italų tapyba“, taigi galėjo būti atvežtiniai. Kokiais būdais paveikslai „keliaudavo“, nėra žinoma. Šaltiniuose neminimi nei vietiniai, nei svetimšaliai paveikslų pirkliai, kokie XVII a. pabaigoje aktyviai veikė, pavyzdžiui, Centrinės Europos miestuose. Kad vietiniams tapytojams užtekdavo darbo, galėtų paliudyti tai, jog jie niekada nereikalavo magistro protekcijos ir netgi vengė jo globos. Beje, tapytojai XVII a. pirmoje pusėje buvo minimi tarp geresnes pajamas gaunančių amatininkų, o tai rodo jų darbą buvus paklausų. O štai raižytojų poreikis nebuvo toks

didelis. LDK nuolat graviūras kūrusių raižytojų žinome nedaug. Vietiniams graveriams nedažnai buvo užsakomi portretai. Portretinės grafikos užsakovai daugiausia naudojosi užsienio raižytojų paslaugomis. Tiesa, portretais, herbais buvo iliustruojami Vilniaus spaustuvių leidiniai, tačiau XVII a. Vilniaus akademijos spaustuvėje, pagrindinėje, stambiausioje LDK teritorijoje veikusioje įstaigoje, iš 900 leistų spaudinių tik 150 turėjo tokias iliustracijas. Iliustracijų kūrimas dažniausiai būdavo ne vienintelis ir ne pagrindinis grafiko darbas, raižybos darbais užsiimdavo dalis auksakalių. Be knygų iliustracijų, kita raižytojų darbo sfera buvo ekslibrisų, religinių paveikslėlių kūrimas. Raižytojų skaičius išaugo XVIII a. pabaigoje, kai padidėjo jų darbo paklausa ir išsiplėtė veiklos sritis. Jie ekslibrisus kūrė privačioms didikų Broel-Pliaterių, Sapiegų ir kt. bibliotekoms. Respublikoje į dailininką XVIII a. dar buvo žiūrima kaip į geresnį ar prastesnį amatininką. Nors tapytojų būta ir bajorų, taip pat žinoma apie miestiečių kilmės tapytojų nobilitavimą, dailininkai jungtinės valstybės visuomenėje niekada neužėmė privilegijuotos padėties, kuri neretai teko žinomiems meistrams Vakarų Europos šalyse. Mikalojaus Kazimiero Radvilos Žuvelės dvaro sąskaitose rūmų tapytojas įrašytas prie menkai apmokamų paties žemiausio rango dvariškių. Didikus tedomino dailininko darbas, o ne pats kūrėjas, todėl tapytojai paprastai ir likdavo nežinomi. Šiandien labai retai tegalima nustatyti kai kurių portretų autorystę. Kolekcionavimas tradicinėse visuomenėse buvo dažnai inspiruojamas galios, autoriteto įtvirtinimo poreikiu. Reprerentacijai reikšmės turėjo gausios, išskirtinės kolekcijos. Tą bylojo ne tik rinkiniuose saugomi valdymo ir rango atributai – insignijos, regalijos, prabangos daiktai, bet ir vaizduojamosios dailės kūriniai. Kolekcionavimas XVII a. antrosios pusės–XVIII a. pirmosios pusės LDK visuomenėje buvo gana vientiso turinio. Nors išsiskyrė itin gausios specializuotos kolekcijos, pavyzdžiui, Radvilų, dažniausiai dailės rinkiniai nebuvo didelės apimties ar įvairovės. Skirtingos visuomenės grupės orientavosi į didikų kolekcijas, joms būdingas temas ir žanrus. Miestiečio kolekciją nuo bajoro skiria palyginti nedidelis kūrinių kiekis, pigumas, dažniausiai vos keli renkamų paveikslų žanrai. Portretas tradiciškai liko nepakeičiamu savininko rango ženklu, jų rinkiniai liudijo savininko kilmę ir politinius ryšius. Ano meto LDK grafikai tapytojams neprilygo, todėl didikai portretinius raižinius neretai užsakydavo Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje. Iš vietos meistrų minėtini Nesvyžiaus Radvilų graveriai Leiba Zyskelevičius ir jo sūnus Herškė Leibovičius, sukūręs ištisą seriją Radvilų šeimos atvaizdų. Graviūros kuriamos dažniausiai tapytų portretų pavyzdžiu. Dingus originalams, jos neretai yra vienintelis informacinis šaltinis apie šiuos kūrinius.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus meno ir spaudos fonduose saugomi Lietuvos Didžiosios Kuni-
gaikštystės laikotarpio grafikos darbai yra daugiausia karine tematika. Tai LDK didžiųjų etmonų Sta-
nislovo Kęsgailos, Mikalojaus Radvilos Rudojo, Leono Sapiegos, Kristupo Radvilos, Jonušo Radvilos,
Mikalojaus Kazimiero Radvilos Žuvelės, Mykolo Kazimiero Oginskio grafika, mūsų prie Sandomiro,
Pilypavo, Kuoknesės, Bresto apsiausties, Biržų tvirtovės užėmimo, miestų planų vaizdai ir kt.

Mikalojus Radvila Rudasis (1512–1584) – Trakų vaivada (1550–1566), LDK lauko etmonas (1553–1561), LDK didysis etmonas (1553–1566, 1576–1584), Vilniaus vaivada (1566–1584), LDK kancleris (1566–1579), Livonijos etmonas (1578). Vienas žymiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės vadų per 1558–1583 m. Livonijos karą. Ypač jį išgarsino pergalė prieš Maskvos kariuomenę prie Ulos 1564 metais.

2007 m. Dubingių piliavietėje atlikus archeologinius tyrimus, identifikuoti Mikalojaus Radvilos Rudojo ir kitų Dubingių Radvilų šeimos palaikai. 2009 m. rugsėjo 5 d. palaikai buvo iškilmingai perlaidoti Dubingiuose.

Nicolaus Radziwiłł Herzog zu Lubinski und Bierze
Oberster Hauptman des Großherzogthums Litauen

Leonas Sapiega (1557–1633) – LDK valstybės politinis veikėjas, LDK vicekancleris (1585–1589), kancleris (1589–1623), Vilniaus vaivada (nuo 1623), LDK didysis etmonas (nuo 1625). Nepaisydamas 1569 metais sudarytos Liublino unijos nuostatų, Leonas Sapiega su kitais patriotiškai nusiteikusiais didikais 1581 m. įkūrė atskirą LDK Vyriausiąjį Tribunolą, vadovavo III Lietuvos Statuto (1588) rengimui ir jį finansavo. Jo juridinės literatūros 3000 tomų kolekciją sūnus K. L. Sapiega padovanojo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto bibliotekai.

*LEO SAPIEHA ARCHICANCELLARIUS PALATINVS
Vlavenfis Magni Ducatus Lithuaniae Supremus Belli Dux.*

Kristupas Radvila (1585–1640) – Biržų ir Dubingių kunigaikštis, LDK lauko etmonas (1615–1635), Vilniaus kaštelionas ir vaivada (1633–1640), LDK didysis etmonas (1635–1640). Studijavo Leipcigo ir Heidelbergo universitetuose. Karybos mokėsi Nyderlanduose. Įvairiu laiku vadovavo LDK kariuomenei karuose su Švedija. Savo talentu padėjo Lenkijos ir Lietuvos kariuomenei išgelbėti Smolensko tvirtovę nuo rusų kariuomenės apsupties (1632–1634). Sustiprino Biržų pilį. Parašė karinių veikalų. 1632 m. Elekciniame seime pasiūlė įkurti karo mokyklą ir Lietuvos karo laivyną.

Akvidijus Gvidas Rucholė (Aqidius Rugeri Guido (Gilles) Rucholle, Aeqid Ruchol, 1577–1640) – XVII a. flamandų graveris.

Petrusas (Peteris) de Jodas (Petrus (Pieter) de Iode, 1606–1674) – XVII a. flamandų dailininkas ir graveris. Piešimo ir graviravimo meno mokėsi iš savo tėvo Peterio de Jodo (1570–1634). Kartu su tėvu keliavo po Prancūziją ir pagal užsakymus graviravo didikų portretus. Pas žymųjį flamandų dailininką Antonį van Deiką (Anthony van Dyck) graviravo ikonografinę graviūrų seriją, kuri buvo leidžiama kelis dešimtmečius. Po dailininko mirties šį darbą baigė su kitais graveriais ir publikavo Antverpene.

3. Kristupas Radvila. 18x13 cm. Inv. nr. 544-I. Autoriai A. G. Rucholė, P. de Jodas, pirktas 1934 m. iš A. Mošinskio.

N. G. R. del. sculp. *P. de la Roche sculp.*
Illus. Viri Dominus Christophorus Radzivil, Dei Gratia
Dux in Birze et Dubunki Sacri Romani Imperii
Princeps, et in Magno Ducatu lituanicae Imperialis Praefect.

Jonušas Radvila (1612–1655) – Biržų ir Dubingių kunigaikštis, LDK lauko etmonas (1646–1654) ir Žemaičių seniūnas, Vilniaus vaivada (nuo 1653), LDK didysis etmonas (nuo 1655), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos politinis bei karinis veikėjas. 1632–1634 m. dalyvavo kovose su rusų kariuomene prie Smolensko. 1649 m. prie Lojevo sutriuškino Ukrainos kazokų kariuomenę. Ypač jį išgarsino karo žygis į Kijevą 1651 m. Per Lenkijos ir Lietuvos karą su Rusija 1654–1655 m. vadovavo LDK kariuomenei. 1655 m. Rusijos kariuomenei užėmus Vilnių, vadovavo didikų grupei, kuri sudarė Kėdainių sutartį su Švedija. Rėmė evangelikus reformatus. Žymus kultūros mecenatas.

*JANUSZUS RADZIWIŁŁ DUX
Birza et Dubing, S.R.I. Princeps,
Capitaneus Generalis Exercitus
Magni Ducatus Lituaniae.*

Jonušas Radvila I (1579–1620) – Biržų ir Dubingių kunigaikštis, LDK pataurininkis (1599–1619), Vilniaus kaštelionas (1618–1620). 1606–1608 m. Jonušas Radvila aktyviai dalyvavo Lenkijos bajorų maište („rokoše“) prieš absoliučios valdžios siekusį Lenkijos-Lietuvos karalių Zigmantą Vazą.

2007 m. Dubingių piliavietėje atlikus archeologinius tyrimus, identifikuoti Jonušo Radvilos ir kitų Dubingių Radvilų šeimos palaikai. 2009 m. rugsėjo 5 d. palaikai buvo iškilmingai perlaidoti Dubingiuose.

...

Joanesas van Heidenas (Joannes van Heyden, 1637–1712) – žymus flamandų dailininkas, graveris.

Quae mihi Natus: virtute semper ante
Transiit: alio splendore velle non
Gallia cui QUERO hic HEXAGONIA & per
Expecta est natus Terra Palma magis.

Henrikas Valua (1551–1589) – paskutinis Valua dinastijos Prancūzijos karalius (1574–1589) ir trumpą laikotarpį Abiejų Tautų Respublikos valdovas (1573–1575).

Graviūros apačioje prancūzų kalba užrašyta: „*Henri de Valois, Roi de Pologne, Grand de Lituanie. De 1573 a 1575*“. Nurodomi valdymo metai (1573–1575).

POLOGNE

*Henri de Valois.
Roi de Pologne Grand Duc de Lituanie
de 1573 à 1575.*

By Chanut de Lorraine

Gabrielius de la Gardis (De la Gardie Magnus Gabriel, 1622–1686) – švedų politikas ir karvedys. Dalyvavo 1655–1657 m. švedų karo žygiuose į Lietuvą ir Lenkiją. 1655 m. spalio 20 d. sudarė Kėdainių sutartį su LDK, kuria buvo nutraukta Lietuvos unija su Lenkija ir sudaryta unija su švedais. Meno ir mokslo globėjas.

...

Davidas Kliokeris (David Klöcker Ehrenstrahl, 1628–1698) – švedų didikas ir portretistas. 1652 m., būdamas 24-erių, po studijų Nyderlanduose Švedijos karaliaus Karolio X Gustavo kvietimu atvyko į Skoklosterio pilį. 1654–1661 m. studijavo Italijoje; Prancūzijoje ir Anglijoje lankėsi karališkuosiuose dvaro rūmuose. Po studijų buvo tituluojamas dvaro dailininku. 1670–1675 m. Švedijos karalių rūmuose, žymių žmonių panteono salėje, nutapė freską „Švedijos karalių žygdarbiai“. Tai buvo vienas iš labiausiai įvertintų jo darbų. 1695 m. maždaug tūkstantis šios freskos motyvų buvo pakartoti, atspausti ir tiražuoti žymaus lenkų graverio ir pašto ženklų leidėjo Česlovo Slanios.

Petrusas (Peteris) van Šūpenas (Petrus (Pieter) van Schuppen, 1623–1702) – flamandų dailininkas portretistas, graveris. Karjerą pradėjo savo gimtajame Antverpeno mieste. Žinoma, kad 1655 m. jis gyveno ir dirbo Paryžiuje, kuris buvo laikomas portretinės graviūros centru. XVII a. antroje pusėje portretų graviravimas buvo viena populiariausių meno šakų, pasiekusi savo aukso amžių. Šiuo metu susidomėjo žymiausi to laikotarpio dailininkai, tarp jų ir Robertas Nantevilis (Robert Nanteuil, 1623–1678), pas kurį van Šūpenas, vadinamas „le petit Nanteuil“ („mažuoju Nantevilium“), dirbo. Tai buvo aukščiausias van Šūpeno įvertinimas, kadangi R. Nantevilis buvo vienas žymiausių portretų graviravimo meistrų. Van Šūpenas paliko apie 119 graviūrų, daugiausia portretų.

ILLUSTRISSIMUS EXCELLENTISS^{us}
et generosissim^{us} Dominus D^{omi}
MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE
Comes in Länkö & Arensburg &c. &c.
Regni Senator et Cancellarius &c. &c.

Johanas Frydrichas Sapiega (1680–1751) – grafas, Baltojo erelio ordino kavaliarius (1726), Lietuvos Tribunolo maršalka (1729), Lietuvos kancleris (1735).

Johanas Kristofas Sysangas (Johann Christoph Sysang, 1703–1754) – žymus XVIII a. Augsburgio dailininkas, raižytojas. Keliavo po Europą, dirbo Halėje, Drezdene, Prahėje. Nutapė ir išraižė per 100 didikų, turtingų miestiečių, aktorių portretų. Kopijavo žymių Vakarų Europos dailininkų drobes, raižiniais iliustravo knygas ir kalendorius. Tapė, raižė ir religine tematika.

Johann Friedrich Sapienza
des. H. Röm. Reichs
Gr. Kanzler
Ritter des Königl.
Adler.
Graf in Köden,
von Lithauen,
Poln. Weissen
Ordens.

*Joh. Friedrich Graf Sapicha,
Castellan von Trok,*

Kristupas Zigmantas Pacas (1621–1684) – LDK pakancleris (1656), LDK kancleris (1658). Praturtėjęs ėmėsi įgyvendinti savo sumanymą – statyti kamaldulių vienuolyną. 1664 m. į Lietuvą atvykusiems atsiskyrėliams gyventi parinko Pažaislį. Meistrus kvietėsi iš Italijos. K. Z. Pacas mirė savo rūmuose netoli Varšuvos, nespėjęs pamatyti pastatyto vienuolyno. Palaidotas Pažaislyje.

...

Johanas Ulrichas Frankas (Johann Ulrich Franc, 1603–1680) – vokiečių graveris ir raižytojas. Mokėsi ir dirbo Augsburgėje.

1933 m. kovo 15 d. iš Algirdo Mošinskio (1905–1991), žymaus prieškarinio kolekcininko, architekto, inžinieriaus, istoriko, įsigytas pirmasis LDK laikotarpio grafikos darbas su A. Mošinskio ekslibrisu.

Stanislovas Leščinskis I (1677–1766) – Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis (1704–1709 ir 1733–1736), Lotaringijos hercogas.

11. Stanislovas I (kitoje pusėje ekslibrisas). 14,5x8,5 cm. Inv. nr. 537-I. Autorius nežinomas

*Stanislaus I,
Rex Polon. Magn, Dux Lithuanicæ*

Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė (1702–1762) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas, Abiejų Tautų Respublikos valstybės ir karinis veikėjas, Vilniaus vaivada ir LDK didysis etmonas (1744–1762).

Michael S. R. Princeps
Radzivil.
Marschallus Aulae,
M. D. Lithuaniae.

Lijung sc.

Adamas (Janas?) Tarlo (1713–1744) – Liublino vaivada nuo 1736 m., Radomo konfederacijos maršalka nuo 1737 m., Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Leščinskio šalininkas, opozicijos prieš karalių Augustą III vadovas.

Herr Graf von
Czarzewice Jarbo
unter Fürst des Groß
Hertzogthums Lithauen

Povilas Karolis Sanguška (1680–1750) – kunigaikštis, LDK didysis maršalka (1734–1750), LDK dvaro maršalka nuo 1713 m.

Le Prince Sangusko
Grand Marshal
de Lithuanie

J. J. Goussier del.

Tadas Reitanas (Thade Reyten, Tadeusz Rejtan, Reytan, 1742–1780) – Baro konfederacijos ir karų su Rusija dalyvis, Naugarduko atstovas Varšuvos seime (1773–1775). 1773 m. balandžio 21 d. Varšuvos seime reikalavo nepasirašyti Respublikos padalijimo patvirtinimo. Po mirties Lenkijoje buvo itin garbinamas. Kaip patriotizmo simbolis jo atvaizdas buvo tiražuojamas asmeninėse graviūrose, jis pats buvo paminėtas Ketverių metų seime.

...

Dailininkas **Pranciškus Smuglevičius (Francous Smuglewicz, 1745–1807)**, be dailės darbų istorine tematika („1791 m. gegužės 3 d. Ketverių metų seimo sesija“ (1793 m.), „Tado Kosciuškos priesaika Krokuvos turgaus aikštėje“ (1797 m.), „P. K. Bžostovskis suteikia laisves Paulavos valstiečiams“ (1795 m.), „Lietuvos valstiečiai“ (1800 m.)), piešė, tapė ir religine tematika („Pamalodos totorių mečetėje“), 1803 m. Vilniaus universiteto bibliotekos salėje sukūrė dvylika antikinių freskų, vaizduojančių Sokratą, Plutarchą, Heraklį, Homerą, Artemidę ir kt. Kūrė ir portretus (Prozorų giminės portretai, 1789). Nuliejo visą ciklą akvarelių, vaizduojančių Vilniaus architektūrinį ansamblį (1785–1786). 1790 m. pradėjo (bet neužbaigė) visą ciklą (apie 100) piešinių Lenkijos istorine tematika, kurie vėliau buvo išraižyti ir tapo iliustracijomis „Lenkijos istorijai“.

Dailininkas **Leonardas Boreika Chodzka (Leonard Boreiko Chodzko, 1800–1871)** – lenkų istorikas, geografas, kartografas, publicistas. Itin svarbus dailininko parengtas ir 1835–1842 m. Paryžiuje išleistas trijų tomų veikalas „La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque“ („Istorinė, literatūrinė, paminklų ir vaizdingoji Lenkija“). Visos trys dalys sudarytos chronologiniu principu: pirmoji tritomo dalis skirta senajai Lenkijos istorijai, antroji – bendrai Lenkijos ir Lietuvos istorijai nuo Jogailos ir Vytauto iki Jono Sobieskio laikų, o trečioji apima XVIII–XIX a. Lenkijos istoriją.

Džeimsas Hopvudas vyresnysis (James Hopwood, 1752–1819) – žymus anglų graveris, dailininkas.

15. Tadas Reitanas. 18x25 cm. Inv. nr. 732-I. Pagal P. Smuglevičiaus piešinį graviūrą raižė D. Hopvudas, publikavo L. B. Chodzka

Mykolas Kazimieras Oginskis (apie 1730–1800) – 1744 m. dragūnų regimento šefas; 1748 m. aštuoniolikmečiam M. K. Oginskiui buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės generolo majoro laipsnis. LDK didysis etmonas (1768–1793), LDK masonų ložės „Tobuloji vienybė“ didysis magistras.

...

Jozefas Fransas Giocas (Joseph Franz Göz, Goez, Göts, 1754–1815) – vokiečių dailininkas, graveris. Išleido visą seriją graviūrų (1784), pavadintų „Bandymas pavaizduoti skirtingus žmonių charakterius“. Tarp geriausių jo paveikslų – Tado Kosciuškos portretas.

Paulius Ksaveras Bžostovskis (1739–1827) – grafas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės veikėjas, kunigas, Šv. Stanislovo ordino kavaličius (1767), pirmosios visoje Respublikoje valstiečių savivaldybės kūrėjas.

...

Čarlzas Šulcė (Charles G. Sculze, 1844–1921) – graveris ir dailininkas. Gimė Prūsijoje, gyveno ir kūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose.

*Paul Louis C. Arzoumanian,
heritier de la Cour de Cassation
du grand Duché de
Athènes
Claude de plusieurs
Villes.*

*Le Roi d'Espagne a nommé en vertu de son
lettre de nomination, Monsieur de la Cour de Cassation
pour son Ambassadeur en Espagne, Monsieur de la Cour de Cassation
en vertu de la lettre de nomination.*

Paul Louis C. Arzoumanian

Romualdas Giedraitis (1750–1842) – generolas, 1794 m. sukilimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vienas iš organizatorių. Graviūroje vaizduojamas kunigaikštis R. Giedraitis su LDK artilerijos generolo uniforma. Graviūros viršuje kairėje pusėje prancūzų kalba užrašyta „POLOGNE“; apačioje užrašyta „Romuald Giedroyc, ne le ry Fievrier 1750, mort le 15 Octobre 1824“ (gimimo ir mirties datos).

POLOGNE.

*Romuald Giedroyc,
né le 7 Février 1757, mort le 15 Octobre 1824*

1701 m. Švedijos karalius Karolis XII prie Rygos pradėjo kovos veiksmus prieš Abiejų Tautų Respublikos ir Saksonijos valdovą Augustą II. Kuoknesė – svarbi karinė tvirtovė; 1562–1569 m. – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, 1569–1629 m. – ir Abiejų Tautų Respublikos tvirtovė, nuo 1629 m. priklausė Švedijai. 1577 m. ir 1656–1661 m. Kuoknesę buvo užėmusi Rusijos, 1700 m. – Abiejų Tautų Respublikos valdovo Augusto II Saksonijos kariuomenė, kuri 1701 m. pilį su-sprogdino. Po Šiaurės karo 1725 m. Kuoknesė atiteko Rusijai. Po grafikos darbu užrašyta „Kai Jo Didenybė Švedijos karalius Karolis XII su savo kariuomene įžygiavo į Kuršą ir priartėjo per septynias mylias prie Kuoknesės pilies, esančios už Rygos prie Dauguvos, saksų ir maskvėnų įgula, susprogdinusi didžiąją pilies dalį, iš jos pasitraukė ir pabėgo į Lietuvą ir Rusiją.“

19. Saksonijos ir Rusijos kariuomenių pasitraukimas iš Kuoknesės 1701 m. 17,5x31 cm. Inv. nr. 548-I. Autorius nežinomas, piršta 1934 m. iš A. Mošinskio.

Wielhr: Königl: Mayr in Schweden. KÖNIG CARL, der XII mit dero armee in Cuhrland marschirten und auf 7
meil nahe an das Schloss Karkulen, oberhalb Riga an der Düna kamen, zog sich die Sächsische und Moscovitische
Besatzung daraus sprengten den größten theil von Schloß, und begaben sich auf die flucht nach Littäwen und Rußland.

Tekstas raižinyje: „1656 metų kovo 24 dieną Šviesiausiasis Švedijos Karalius (Karolis Gustavas) pastatęs pontoninį tiltą persikėlė per Vyslą, kur ne tik Sandomiro pilis, bet ir įtvirtinimas, paskubomis pastatytas tilto apsaugai, buvo puolamas dviejų Lenkijos generalinių vadų – Liubomirskio ir Černeckio. Sandomiro miestas buvo lenkų paverstas pelenais, o Šviesiausiasis Karalius, kai savo apsaugos būrio karius ir dalį palydos sveikus išvedė iš pilies, liepė ją susprogdinti kartu su dviem tūkstančiais lenkų (kareivių), stebint lenkų ir lietuvių kariuomenei, padalytai į tris dalis.“ 1656 m. pavasarį vyko mūšiai su švedais prie Sandomiro (Lenkija), ties Sano ir Vyslos santaka. Lenkijos kariuomenei išvaduoti Sandomirą padėjo Lietuvos pulkai, vadovaujami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo etmono, Vilniaus ir Vitebsko vaivados Povilo Jono Sapiegos.

...

Erikas Jonsonas Dalbergas (Erik Jonson Dahlbergh, 1625–1703) – švedų karininkas, karo inžinierius, menininkas, kartografas. 1655–1660 m. kare su Lenkija ir Lietuva dalyvavo Švedijos karaliaus Karolio X Gustavo žygyje į Abiejų Tautų Respubliką. Savo darbuose vaizdavo įvairius miestus, mūšius, tvirtoves. Buvo kai kurių savo paties vaizduojamų mūšių dalyvis. Kai turėdavo vaizduoti įvykius, kurių pats nematė, E. J. Dalbergas naudodavosi kautynėse dalyvavusių karo inžinerijos karininkų mūšių žemėlapiais ir piešiniais, kuriuos perdarydavo suteikdamas savitą meninę išraišką ir pasiekdavo naują, tobulesnį topografinių peizažų atkūrimo lygmenį.

Pirmame plane – švedų kariuomenė, už Sano upės žiočių – Lietuvos pulkai, gilumoje – Lenkijos kariuomenė. Tekstas raižinyje: „Susirėmimas tarp švedų ir lietuvių už pusės mylios nuo Sandomiro miesto. Šviesiausiasis Švedijos Karalius Karolis Gustavas, matydamas, kad gali būti apsuptas trijų priešų kariuomenių, dalį saviškių valtimis perkėlė per sraunią ir pavojingą Sano upę ir įtvirtintą lietuvių stovyklą, ginamą Vitebsko vaivados Sapiegos ir 8000 kareivių, užėmė. Po to, kai visą savo kariuomenę per Sano upę perkėlė, parodžius Viešpačiui ypatingą palankumą, laimėjo mūšį 1656 metų kovo 25 dieną.“

1657 m. Lietuvos Brastos apsiaustis iš S. Pufendorfo veikalo „Septynios knygos apie Karolio Gustavo valdymą Švedijoje“ („De rebus a Carolo Gustavo Sveciae Regis gestis Commentatorium libri septem“, 1696 m.). Raižinyje matyti to laiko Brastos panorama. Brasta išsidėsčiusi prie Bugo, įtekančio į Vyslą. Tai buvo vienas svarbiausių LDK miestų. Per jį buvo palaikomi ryšiai ne tik su Lenkijos pajūrio miestais Torune, Gdansku, bet ir – sausumos keliais – su Liublinu ir Krokuva. Tekstas raižinyje: „Lietuvos Brasta: miestas ir pilis. Jo Didenybės Švedijos karaliaus 1657 metų gegužės 11 dieną apsupta ir to paties mėnesio 13 dieną pasidavusi, Jo Karališkosios Didenybės įsakymu užimta kartu su ten buvusiais įrenginiais.“

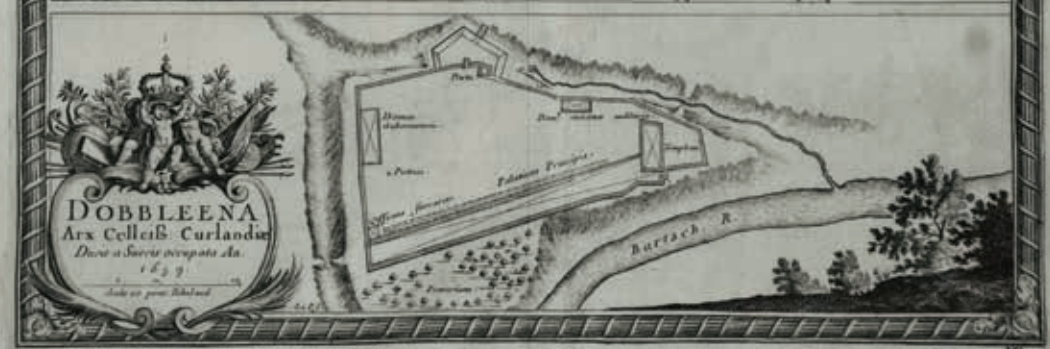
Lietuvos Brasta (dabar Brestas, Baltarusija) apie 1319 m. prijungta prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Po Trečiojo Lenkijos ir Lietuvos padalijimo 1795 m. atiteko Rusijai.

Pilypavo mūšyje švedų kariuomenės feldmaršalo Gustavo Oto Stenboko (Gustav Otto Stenbock) pajėgos (apie 9000 žmonių) sumušė pergale Prostų mūšyje (1656 m. spalio 8 d.) iškovojusius Lietuvos lauko etmono Vincento Gonsievskio dalinius (apie 8500 žmonių). Sukaustę lietuvių veiksmus staigia ataka, kurią parėmė artilerijos ugnimi (artilėrijos pabūklai buvo išdėstyti aukštumoje priešais užpelkėjusį upelį ir kairiajame Stenboko kovinės rikiuotės flange), švedai mėgino pulti iš flangų, tačiau Lietuvos lauko etmono pajėgos greitai atsitraukė už netoliese esančio Pilypavo nepatyrusios didesnių nuostolių. V. Gonsievskio žygis į Prūsiją buvo baigtas. Graviūroje matyti švedų kavalerijos atakos, lietuvių atsitraukimas ir šalia užpelkėjusio upelio išsidėstęs Mieruniškių (Mironi, Mieruniszki) kaimas. Išskirtina dvejopa panašaus pobūdžio batalinių kūrinių paskirtis: 1) spaudai ruošiamos propagandos sklaidos priemonės; 2) didaktiniais tikslais paruoštos vaizdinės priemonės, reikalingos to meto karininkams mokytis. Kartu su kitais 1655–1660 m. karo įvykiams skirtais Dalbergo darbais Pilypavo mūšio graviūra buvo įtraukta į 1696 m. lotynų kalba publikuotą Samuelio Pufendorfo istorinį veikalą „Septynios knygos apie Karolio Gustavo valdymą Švedijoje“.

Mintauja – XVI–XVII a. LDK vasalo Kuršo kunigaikštystės sostinė. 1561 m. lapkričio 28 d. Vilniaus sutartimi atiteko buvusio Livonijos ordino paskutiniam magistrui pasauliečiui Gotardui Ketleriui (Gotthard von Kettler, 1517–1587) ir jo palikuonims. Tai buvo politinio ir kultūrinio gyvenimo centras, miestas-tvirtovė.

Įrašas kairiajame viršutiniame Mintaujos plano kampe byloja, kad tai Kuršo valdovo miestas ir pilis, 1659 m. užimti feldmaršalo grafo R. Daglaso (R. Douglas) (Abiejų Tautų Respublikos–Švedijos karas). Plane miestas apjuostas žvaigždine gynybine siena su bastionais, kurtinomis, fasais ir pylimais. Pažymėti ketveri vartai, pavadinti Lietuvos, Duobelės, Mergelių ir Uosto vardais. Iš vienos pusės miestą juosia Platonio upė, per kurią nutiestas tiltas. Nuo Platonio upės teka atšaka į Lielupę, jungianti abi upes. Tarp Platonio ir Lielupės upių pastatyta bastioninė pilis su vandens pripildytais grioviais, kurie sujungti su Lielupe. Antroje lapo dalyje pavaizduotas Duobelės pilies planas. Įrašė sakoma, kad tai Kuršo valdovo pilis, švedų užimta 1659 m. Pilies teritorija netaisyklingos trapecijos formos, apjuosta pylimu. Iš pilies veda vartai, kuriuos juosia dar vienas pylimas. Visą pilies teritoriją su pylimu juosia gamtinės rėvos, sudarančios priešams dar vieną kliūtį. Už pilies sienų pažymėtas sodas, Beržės upė ir šaltinis, įtekantis į Beržės upę. Pilies teritorijoje pažymėti pastatai su pavadinimais. Tai kunigaikščio rūmai, kalvio dirbtuvė, gubernatoriaus namai, kariniai sandėliai ir šulinys. Duobelės pilis pastatyta patogioje strateginėje vietoje prie Beržės upės, įtekančios į Lielupę, kuri savo vandenis plukdo į Baltijos jūrą. Jau XIII a. Duobelė minima kaip žiemgalių pilis kovose su kryžiuočiais. XIV–XV a. – Livonijos ordino valda.

Šiaurės karo metu grafo gen. mjr. Adamo Liudviko Levenhauto (Adam Ludwig Levenhaupt, 1659–1719) vadovaujama švedų kariuomenė 1704 m. užėmė ir sunaikino kunigaikščių Radvilų bastioninę Biržų tvirtovę.

Prūsijos karaliaus Frydricho II ir Rusijos imperatorės Jekaterinos 1770 m. susitarimas dėl Abiejų Tautų Respublikos padalijimo. Tekstas šilkografijoje: „Vaisius raškys ir būsimos kartos.“ Fejerverko, iššauto 1770 m. spalio 8 d. Carskoje Selo priešais Jo Didenybę Visos Rusijos imperatorių Jo Karališkosios Šviesybės Prūsijos princo Henriko akivaizdoje, alegorinis atvaizdavimas. Trypdami kojomis pavydo gyvatę, piktumo durklą ir Nesantaikos žibintą, Sąjunga ir Nuoširdumas apsikabina prieš Draugystės altorių. Rusija beria smilkalus į ugnį ant draugystės altoriaus, idant laimintų tą laimingą Sąjungą. Debesys išsisklaido ir ramiame danguje pasirodo iš gausybės rago gėles ir vaisius barstanti Laimė. Prie Rusijos po laurų lapų vainiku stovėdama, Rusijos vėliavą keldama, Pergalė trypia turbanus, vėliavas, žirgų uodegas ir turkų ginklus. Priešais po palme Marsas, prie trofėjų laikydamas karališkąją Prūsijos vėliavą, vainikuoja laurais Jo Karališkosios Šviesybės Prūsijos princo Henriko herbą su Grifu.

Kairėje pusėje – autoriaus Jakobo Štelino (Jacob von Staehlin, 1709–1785), sukūrusio šilkografijos siužetą, viduryje – litografo, graverio Frančesko Gradičio (Francesco Gradizzi, 1729–1793), kairėje – artilerijos generolo Michailo Nemovo pavardės.

Ankstysis Vilniaus miesto planas pirmą kartą pasirodė G. Brauno ir F. Hogenbergo atlaso „*Civitates orbis terrarum*“ trečiajame tome „*Urbium praecipuarum totius mundi*“ (Kelnas, 1581 m.). Antroje plano pusėje – Vilniaus aprašymas lotynų kalba. Vilniaus miesto vaizdas ir Lietuvos aprašymas, vėliau kiek pakeistas, perspausdintas G. Merkatoriaus (Gerhardus, Gerard, Mercator, de Kremer, 1512–1594), H. Hondijaus (Henricus, Hendrick Hondius, 1597–1651), V. ir J. Blaeu (Willem Janszon, Jansz., Janszoon, Janssonius, Guilhelmus, Blaeu, Blaeuw, 1571–1638) ir Joano Blaeu (Joan Blaeu, 1599–1673) atlasuose. 1572–1617 m. iš viso buvo išleisti šeši atlaso „*Civitates orbis terrarum*“ tomai, kuriuose pateikta per 600 miestų vaizdų ir planų. Trečiasis atlaso tomas lotynų kalba su Vilniaus vaizdu pakartotinai buvo perleistas dar keturis kartus: Kelne 1588 m. ir apie 1592 m., Antverpene 1593 m. ir Kelne 1616 m. bei vokiečių kalba 1582 m. Kelne.

Georgas Braunas (Georg Braun (Brunus, Bruin), 1541–1622) – vokiečių teologas, kartografas, geografas. Kilęs iš garsios Kelno dailininko B. Brauno giminės. Tapęs kunigu, tarnybos reikalais dažnai važinėjo po užsienį, ten susipažino su žymiais mokslininkais, domėjosi miestų istorija, jų išplanavimu ir architektūra, miestiečių socialiniais klausimais. G. Braunas tapo geografu ir per trumpą laiką išgarsėjo kaip miestų geografijos tyrinėtojas. G. Brauno vardas ir darbai pasiekė XVI a. antrosios pusės geografinių atlasų leidėją A. Ortelijų (Abrahamas Ortelijus (Abraham Ortelius, 1527–1598)). Netrukus A. Ortelijus supažindino G. Brauną su dar vienu kartografijos mėgėju, labai talentingu dailininku ir raizytoju Fransu Hogenbergu (Franz (Franc) Hogenberg, 1535–1590), garsių Nyderlandų graverių dinastijos atstovu. Šie trys kartografijos ir geografijos

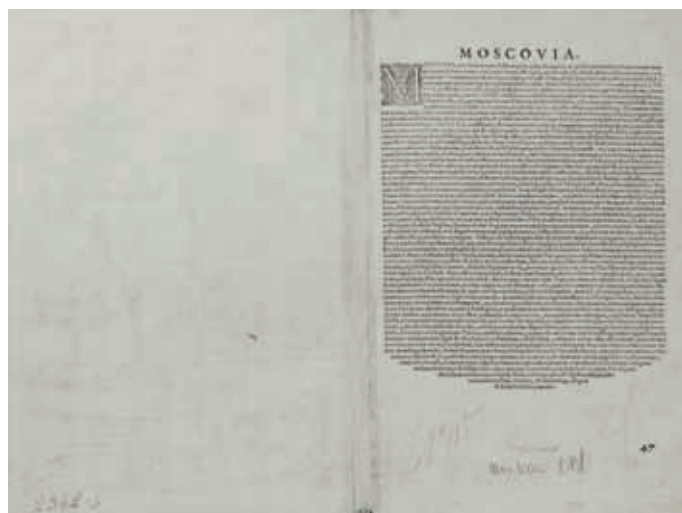
27. Vilniaus miesto planas „WILNA Lithvaniae metropolis“ G. Brauno „*Civitates orbis terrarum*“ III tomo „*Urbium Praecipuarum Totius Mundi*“. 1616 m., 40x52 cm (36,5x49,5 cm). Inv. nr. 2206-S. Raižė F. Hogenbergas. XVI a.

gerbėjai nusprendė leisti didžiųjų pasaulio miestų atlasą. Rinkti medžiagą būsimam „Pasaulio miestų“ atlasui teko pačiam G. Braunui. Jis susirašinėjo su daugelio šalių geografois, kvietė juos prisidėti prie atlaso rengimo, įrodinėjo to darbo būtinybę, svarbą mokslui, prašė rašytinės ir grafinės medžiagos. Gautąją medžiagą sistemino ir tvarkė pats G. Braunus. Jis rašė ir redagavo aiškinamuosius tekstus, o grafinę medžiagą patikėjo F. Hogenbergui. Šis braižė planus, graviravo juos vario plokštėse, kūrė puošybos elementus. G. Braunui ir F. Hogenbergui patarimais padėjo ne vienas to meto geografai ir kartografoi, bet daugiausia – A. Ortelijus, nes būsimąjį pasaulio miestų planų rinkinį laikė savo leidžiamų „Pasaulio vaizdo“ („*Theatrum orbis terrarum*“) atlasų tęsiniumi. Jau 1572 m. pasirodė pirmasis Kelne išspausdintas „Pasaulio miestų“ („*Civitates orbis terrarum*“) atlasas. Nuo 1572 iki 1617 metų atlasas pakartotinai išleistas lotynų, vokiečių, prancūzų kalbomis, tik jau kiek kitokiais pavadinimais.

Gabrielius Bodeneris (Gabriel Bodenehr, 1673–1765) – garsus Augsburgio grafikų Bodenerių giminės atstovas, dailininkas, kartografas, leidėjas ir graveris. 1720 m. G. Bodeneris Augsburgėje išleido albumą, kurį sudaro 200 įvairių Europos miestų raižinių. Dauguma šio veikalo raižinių signuota jo paties, nurodant save kaip raižytoją ir leidėją, nors G. Bodeneris nebuvo jų autorius ir išradėjas: jo raižiniai tik kopijuoja senesnių autorių paskelbtus vaizdus, bet kitais formatais ir visas tekstines dalis išverčiant iš lotynų į vokiečių kalbą. G. Bodenerio Vilniaus vaizdas – „WILNA oder WILDA die Haupt-Stadt in LITTHAUEN“ – sumažinta ir supaprastinta garsiojo Georgijaus Brauno Vilniaus vaizdo raižinio „WILNA Lithvaniae metropolis“ (1581) kopija. Kairėje raižinio pusėje už rėmo įdėtas trumpas miesto aprašymas sekant Pjeru Diuvaliu (Pierre Duval, 1618–1683), o dešinėje – numerių paaiškinimai pagal G. Brauną, tik jo lotynų kalba pateiktus duomenis išverčiant į vokiečių kalbą.

28. Vilniaus miesto planas „WILNA oder WILDA die Haupt-Stadt in LITTHAUEN“. 19x31 cm. Inv. nr. 2201-S. Autorius G. Bodeneris

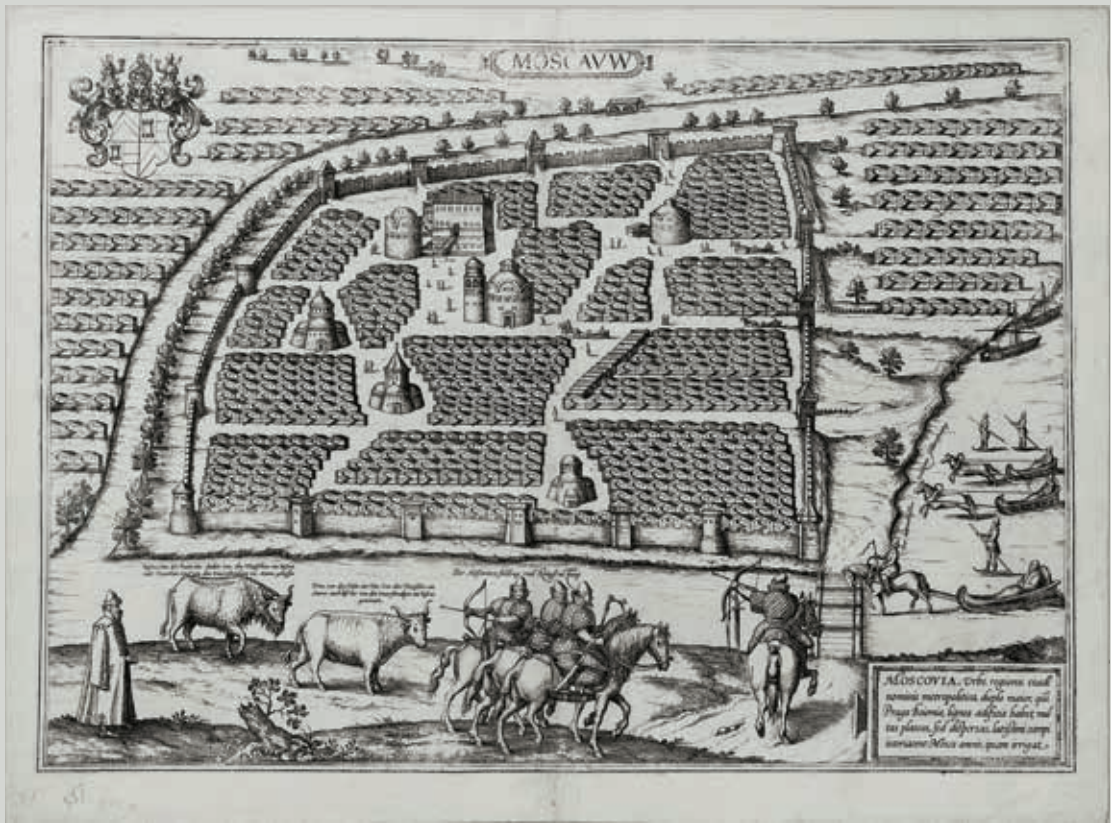

Maskvos miesto planas iš G. Brauno ir F. Hogenbergo atlaso „Civitates orbis terrarum“ antrojo tomo „Urbium praecipuarum totius mundi“. Antroje pusėje – Maskvos aprašymas lotynų kalba. Miesto planas nubraižytas naudojantis austrų geografo S. Herberšteino nubraižytu Maskvos planu.

...

Sigismundas Herberšteinas (Siegmund Freiherr von Herberstein, 1486–1566) – austrų istorikas, geografas, rašytojas, diplomatas. 1517 ir 1526 m. dalyvavo Lietuvos–Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės taikos derybose. Savo knygoje „Rerum Moscoviticarum Comentarii“ („Maskvos įvykių komentarai“), išleistoje 1549 m. Vienoje, smulkiai aprašė XVI a. Rusijos papročius, teisę, prekybą, amatus, religijos bei socialines sąlygas ir nubraižė Maskvos planą.

29. Maskvos miesto planas „Moscauw“. 39x52 cm (35x49 cm). Inv. nr. 2362-S. Raižė F. Hogenbergas. XVI a.

Garsaus Niurnbergo graverio **Matiaso Ciunto** (**Mathias Zundt**, 1498–1572) grafikos darbas, sukurtas pagal dailininko Hanso Adelhauzerio (**Hans Adelhauser**, 1502–1574) piešinį, kuriame labai detaliai vaizduojama Gardino miesto panorama 1568 metais. Būtent tais metais šiame mieste vyko svarbios Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės derybos dėl būsimos sąjungos ir buvo priimami užsienio valstybių pasiuntiniai.

...

Iš **G. Brauno** (**Georg Braun**, 1541–1622) ir **F. Hogenbergo** (**Frans Hogenberg**, 1540–1590) albumo „*Civitates Orbis Terrarum*“, publikuoto 1575 m.

Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras Gardiną pavertė svarbiausia savo rezidencija. 1673 m. Lenkijos ir Lietuvos seimo priimtu įstatymu nustačius, kad kas trečias Abiejų Tautų Respublikos seimas turi rinktis Gardine, netrukus Gardinas tapo antrąja Abiejų Tautų Respublikos sostine (greta Varšuvos), o XVIII a. antroje pusėje – ir svarbiausiu LDK ūkio bei kultūros centru.

Autorius – graviūros kairiajame apatiniame kampe signatūra: G. Bodenehr fec, et. ex. (G. Bodeneris).

Nors grafikos darbe nurodytas jos autorius, tačiau menotyrininkas Povilas Rėklaitis teigia, kad „...atvaizduotasis miestas jokių būdu nėra Gardinas. Visų pirma jau terenas Gardine yra kitas: Gardinas išaugo ant kelių aukštumų virš Nemuno krantų, kai G. Bodenerio raižinyje pilis ir miestas guli lygumoje. Betgi vaizdas labai detalus ir realistiškas. Pilis šiaurės renesanso, kokio Lietuvoje nežinoma. Gardino topografija ir architektūra yra kitos. G. Bodenerio raižinys yra pedantiška kopija raižinio „Fürstl[ich] Mecklenb[urgische] Residentz Statt Gūsterovv“, kuris signuotas „Cas-p[ar] Merian fecit“ Kasparas Merianas (Caspar Merian, 1627–1686) – sūnus žymiojo miestų vaizduotojo raižytojo Mateuso Meriano (Matthaeus Merian, 1593–1650). Aplinkybės ir priežastys Gustavo miesto vaizdo įvardinimo Gardinu (Gardinu Lietuvoje) nėra žinomos, panašumo tarp Gardino ir Gustavo visiškai nėra.“

Graviūra „Gardinas – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė“ iš G. Bodenerio albumo, leisto apie 1720 m., kurį sudaro 126 raižiniai.

UDK 76(474.5)(091)(085)

Li232

NAUDOTA LITERATŪRA

- Senoji Lietuvos grafika /XVI–XIX a./*, Vilnius, 1995.
L. Šinkūnaitė, *XVII a. Radvilų portretai*, Kaunas, 1993.
L. Balaišytė, *Dailininkų darbo paklausa Vilniuje XVII a. antroje pusėje – XVIII a. Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, Dailės istorijos studijos, t. 2, Vilnius, 2006.
M. Kalamajška-Saeed, Vilnius – XVII a. grafikos centras, *Menotyra*, Nr. 2, 1994.
S. Polkowski, *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Krakow, 1935.
M. Matuškaitė, *Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 1984.

Artūro Užgalio nuotraukos
Parengė Virginija Gureckienė, Vytauto Didžiojo karo muziejus
Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

K. Donelaičio g., 64, LT-44248 Kaunas.
Tel.: (8 37) 32 07 65, (8 37) 42 21 46.
Faksas (8 37) 32 07 65
El. paštas: vdkaromuziejus[at]kam.lt

ISBN 978-609-412-056-5

Dizainerė Loreta Keršytė
Maketavo Krašto apsaugos ministerijos bendrųjų reikalų departamento
Leidybos skyrius, Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, Kauno r.

www.kam.lt